

En kyrka som segrar genom nederlag

Den 23:e februari 303 inleddes det som räknas som den största och grymmaste förföljelsen av kristna i romarrikets historia. Det skedde på kejsare Diocletianus order, och även om romarriket vid just denna tidpunkt hade ett slags fyrkejsarsystem, så kom den att kallas för den Diocletianska förföljelsen.

Bakgrunden var denna: någon gång under år 299 deltog de romerska kejsarna i en ceremoni i syfte att spå framtiden. Metoden var att offra djur ur vilka man tog vara på inälvorna och utifrån dem tydde vad som skulle ske framöver. Vid just det här tillfället var det tydligen ovanligt svårt att tyda vad inälvorna egentligen hade för budskap om framtiden och prästerna som utförde ceremonin valde att lägga skulden för debaclet på de kristna som fanns i kejsarens hushåll.

Någonstans där såddes det första fröet till de förföljelser som följde. Det omedelbara resultatet blev bland annat ett tvång för medborgarna att delta i offerriter till de romerska gudarnas ära, något som gick emot de kristnas tro och bekännelse.

Vintern 302 ska så Diocletianus och hans "underkejsare" Galerius ha ägnat en del tid åt att diskutera hur man egentligen skulle hantera dessa avvikande religiösa beteenden, som i deras ögon riskerade att dra gudarnas vrede över riket. Diocletianus, kejsaren, menade att gudarna borde nöja sig med om man uteslöt de kristna från militären och offentliga ämbeten, medan Galerius argumenterade för att de snarare borde utrotas helt och hållet.

För att få svar på den frågan uppsökte de båda Apollos orakel i Didyma. Svaret från Oraklet blev ungefär att "de orena på jorden hindrar Apollos från att ge råd". Det svaret blev det som där och då vägde över till Galerius lösning.

Den 23:e februari 303 lät man så, på Diocletianus order, riva den första kyrkan och bränna dess skrifter. Dagen efter utfärdades ett påbud om att alla kristna skrifter och kyrkor skulle förstöras och kristna över hela riket förbjöds att samlas till gudstjänst. Från den förföljelse som sedan följde finns många ganska horribla berättelser om tortyr och offentliga avrättningar. Men också berättelsen om hur martyrernas ståndaktighet paradoxalt nog också gav beslutsamhet och övertygelse till de kristna som klarade sig.

Den här förföljelsen pågick, med fångslanden och avrättningar, i olika grad i olika delar av riket, fram till år 311, då påbudet till slut drogs tillbaka med konstaterandet att förföljelserna "misslyckats med att återföra de kristna till den traditionella religionen".

År 313, tio år efter att den här förföljelsen bröt ut slog nästa kejsare, Konstantin den store, in på en helt annan linje när han i ediktet från Milano införde religionsfrihet i romarriket och påbjöd att all egendom som konfiskerats från kristna skulle återlämnas.

Konstantin införde som kejsare skattelättnader för kristna präster och var den förste kejsare som kom att kalla sig själv kristen. Han kom att stödja kyrkan på olika sätt, och var bland annat den som byggde såväl födelsekyrkan (över en grotta där man menade att Jesus föddes) och gravkyrkan i Jerusalem (över det man tror är Golgata resp Jesu grav och

som står kvar än idag) som en kyrka över aposteln Petrus grav i Rom (den kyrka som så småningom revs och ersattes av den nuvarande Peterskyrkan).

Han införde söndagen som vilodag år 321 och utfärdade år 323 ett edikt som förbjöd kristna att delta i statliga offerriter. År 325 sammankallade han konciliet i Nicea där man bland annat formulerade den niceokonstantinopolitanska trosbekännelsen (svårt att både läsa och uttala) som ett led i att avgöra vissa dogmatiska strider som fanns i kyrkan. Han tog bort hedniska gudar från sina mynt, och bytte ut det mot kristusmonogrammet XP. Under hans tid som kejsare gick kristendomen från att ha varit en besvärande avvikelse till att vara den föredragna religionen i Romarriket.

Allt det här lär ha börjat med vision. Efter Diocletianus hade det nämligen uppstått ett maktvakuum med flera ledare och fraktioner som tävlade om makten över riket. Maxentius, en av dessa, förklarade krig mot Konstantin, en av de fyra i den romerska tetrarkin. Trots att samtliga av Konstantins rådgivare lär ha avrått honom, så svarade han med att ta en del av sin armé från den västra delen av riket, där han befann sig, och marschera över alperna mot Rom, där Maxentius fanns.

De samtidiga historikerna har lite olika uppgifter om exakt när det skedde, men innan slaget som så småningom stod utanför Roms murar ska Konstantin alltså ha fått en vision. I den visionen såg han ett tecken på himlen, ett tecken som beskrivs både som ett kors, ett kristusmonogram eller möjligtvis både och, tillsammans med en text: "In Hoc Signo Vincas." - "I detta tecken skall du segra."

Det vi definitivt vet, rent historiskt, är att den syn som mötte Maxentius soldater där de stod uppställda vid floden Tibern, var en för dem okänd symbol som var tecknad på de angripande soldaternas sköldar. Symbolen bestod av de båda grekiska bokstäverna Chi och Rho (de två första bokstäverna i grekiskans "Kristus") lagda på varandra, det tecken som vi idag känner igen som "kristusmonogrammet". I striden förde han även ett standar med samma tecken och under det bokstäverna IHSV - "In Hoc Signo Vincas".

Striden blev kort och häftig. Konstantins armé som var kraftigt numerärt underlägsen, förmodligen på sin höjd ¼ av motståndarnas antal, tillintetgjorde Maxentius armé fullständigt och efter denna definitiva seger blev Konstantin så småningom ensam kejsare i Romarriket.

Konstantin var inte alls, med nutida mått mätt, "Guds bästa barn". I sin tid räknades han dock som en god kejsare. Han gjorde mycket gott för kyrkan och de kristna och hans tid som kejsare markerade framförallt en dramatisk förändring till det bättre för den kristna kyrkan i den tidens absoluta stormakt.

Jag tycker det här är en fascinerande berättelse. Men en ytterligare intressant vinkel på det hela är att dessa händelser och denna person som markerar slutet på en lång tid av svårigheter för den kristna kyrkan, paradoxalt nog också markerar slutet på det man brukar kalla den kristna kyrkans storhetstid.

För även om till exempel Augustinus på 300-talet skriver om de många under han vet om och "som fortfarande sker ibland oss", så är det tydligt när man läser kyrkohistorien att till exempel detta med dramatiska gudsingripanden, helanden och under, var något som på Augustinus tid inte längre var samma naturliga del av kyrkans liv som det en gång tycks ha varit.

Och från ungefär den här punkten i historien, så ser man det ur ett kyrkohistoriskt perspektiv som att kyrkan i någon mån "förfaller". Den period som framöver kommer utgöra mönster och rättesnöre för senare tiders kristna, det är istället just de här första 300 åren och dess kyrkofäder. Kyrkans verkliga storhetstid är nu över.

Motgången som Gudsbevis.

Bortsett från att det här är en djupt fascinerande berättelse, så utgör detta skeende för mig ett av de stora Gudsbevisen. Berättelsen om hur kyrkan gick, från en liten sekt i en marginaliserad religion i en avlägsen del av Romarriket, från de där hundratalet människorna som var samlade på pingstdagen, till att på 300 år bli kejsarens religion i den tidens verkliga stormakt.

Hur den utvecklingen inte gick i medvind, inte lättvindigt, inte med vapenmakt eller på grund av materiella fördelar, utan tvärtom genom stora umbäranden. För även om kyrkan senare i historien har använt makten och svärdet på högst tveksamma sätt så var det inte så i kyrkans allra första tid. Växten skedde inte med svärdets hjälp, utan tvärtom, under hot om svärd. Det var inte med makt. Det var i djupaste maktlöshet.

Det mönster som tecknas i apostlagärningarna var istället det som var symptomatiskt under dessa 300 år. Från att Stefanos stenades i Jerusalem några år efter Jesu korsfästelse och uppståndelse och framåt. Det handlade om en rörelse som å ena sidan var attraktiv och uppskattad för vad den gjorde för människor i sin samtid, för sina ord och gärningar, men som också var förföljd.

En rörelse som återkommande led under dramatiska och allvarliga förföljelser, mer eller mindre organiserade. Från de förföljelser som beskrivs i apostlagärningarna, genom det som drabbade kyrkan efter att Nero lagt skulden på de kristna efter att Rom brann och sedan gång på gång genom historien fram till att förföljelserna i Romarriket tog slut i och med Konstantin. Colosseum i Rom, där de kristna kastades för lejonen för att de vägrade avsäga sig sin tro, är bara ett tydligt historiskt exempel bland många.

Men genom allt detta så växte alltså kyrkan. Den blev större och större. Det är så klucket. För mig är detta ett av många skeenden i historien som ställer frågor! Varför låter du detta ske Gud? Om du är så god? Om du är Gud? Samtidigt är det för mig också ett av de allra största gudsbevisen!

För hur det än är så måste man fråga sig vad det var som åstadkom denna utveckling. Den skedde ju inte med svärdets hjälp. Det var trots svärd och i djupaste maktlöshet. Vad var det som gjorde att kyrkan växte på det där viset? Vad var det som gjorde att människor hade styrkan att stå fasta vid sin tro genom all denna förföljelse? Vad var det som gjorde att människor var beredda att offra livet hellre än att avsäga sig det de trodde var sant? Från de 12 lärjungarna (där 11 av 12 enligt traditionen skall ha dött martyrdöden) och framåt!

Svaret för mig är tydligt. För det första måste det ha funnits en djup, djup övertygelse om att det faktiskt var sant. Att Jesus från Nasaret verkligen hade uppstått från de döda! En övertygelse som måste ha funnits hos de 12 lärjungarna och framåt. Varför skulle de annars ha föredragit döden framför att avsäga sig just den bekännelsen, att Jesus från Nasaret hade uppstått från de döda? På samma sätt så vittnar just den där beslutsamheten, det faktum att den kristna kyrkan inte bara överlevde utan tvärtom

frodades genom allt detta, om att Gud uppenbarligen ändå faktiskt måste ha funnits där, med dem, genom allt det onda.

Gud och mammon i kyrkans historia

Men sen kom alltså år 313 och det paradoxala i att detta år, med allt det goda det förde med sig för kyrkan, ändå markerar något slags slut på dess storhetstid. Man kan fundera på varför?

Jag tänker att det är ganska uppenbart. För med de förändringar som följde, hur positiva de än var, så förändrades förutsättningarna för den kristna kyrkan givetvis i grunden. Helt plötsligt var det inte längre en belastning att vara kristen. Helt plötsligt var det en tillgång, något som uppmuntrades. Helt plötsligt så var tron en merit för den som sökte karriär.

Och det är väl ganska lätt att tänka sig att den där genuina övertygelsen hos de som kallar sig kristna från år 313 och framåt, förmodligen blir något lite mer utspädd jämfört med tidigare, om man skulle ta något slags medelvärde.

Kyrkan lierade sig med makten. Eller makten lierade sig med kyrkan. Och så kommer det där paradoxala, att *från den stunden som kyrkan kommer till makten så dalar hennes inflytande*.

Visst, inflytandet fanns kvar, på ett sätt. Hon kan bygga kyrkor, hon kan påverka lagar. Men kan hon förändra människors liv? Kan hon längre göra det som är verkligt viktigt? Någon har sagt att när makten inte kunde döda kyrkan med våld så tog den till en annan strategi för att döda henne: den gav henne makt.

När jag tänker på kyrkohistorien, och det som sedan följde, så är det lätt att dra paralleller till dagens evangelietext. Jag tänker på Martin Luther och det som han vände sig emot i sin samtid. Hur han reste ner till Rom, där man just höll på med ersättaren till den där Peterskyrkan som Konstantin en gång hade byggt. På kommersen han såg och den avlatshandel som var ett sätt att finansiera just det där enorma bygget i Rom. "När slanten ner i kistan klingar, själen sig ur skärselden svingar".

Vi läser dagens text:

²³Samla inte skatter här på jorden, där mal och mask förstör och tjuvar bryter sig in och stjälar. ²⁰Samla skatter i himlen, där varken mal eller mask förstör och inga tjuvar bryter sig in och stjälar. ²¹Ty där din skatt är, där kommer också ditt hjärta att vara.

²²Kroppens lampa är ögat. Om ditt öga är ogrumlat får hela din kropp ljus, ²³men om ditt öga är fördärvat blir det mörkt i hela din kropp. Om nu ljuset inom dig är mörker, hur djupt blir då inte mörkret.

²⁴Ingen kan tjäna två herrar. Antingen kommer han att hata den ene och älska den andre eller att hålla fast vid den ene och inte bry sig om den andre. Ni kan inte tjäna både Gud och mammon.

Vad vill Jesus säga med sin liknelse? Det är inte alltid alldeles lätt att säga. Men när jag ser på kyrkohistorien, så tänker jag att det i alla fall är lätt att se det där sambandet Jesus talar om. Hur det alldeles uppenbart inte tycks vara alldeles lätt att välja mellan de där två

Herrarna, Gud och Mammon (som ju är arameiska för "rikedom"). Ofta verkar det bli antingen eller.

Och jag vet som sagt inte exakt hur Jesus menar med sina liknelser. Säkert finns det flera bottnar och sätt att läsa den. Men kanske är det inte minst ett sätt att beskriva kyrkans liv.

²²Kroppens lampa är ögat. Om ditt öga är ogrumlat får hela din kropp ljus, ²³men om ditt öga är fördärvat blir det mörkt i hela din kropp. Om nu ljuset inom dig är mörker, hur djupt blir då inte mörkret.

Kroppen är i Nya Testamentet, både i evangelierna och hos Paulus, en bild för kyrkan själv, och kanske är detta just en bild av församlingen, kyrkan. Jag tänker också på hur orden i grekiskan har ett större innehållsligt djup än i svenskan. På hur "ogrumlat" också kan översättas med "ärligt" eller "generöst". Hur "fördärvat" också betyder "ont", "avundsjukt", eller "snålt".

Jag vet inte, men det ogina ögat, det har nog sina sidor. Och visst kan man tänka sig att ett ledarskap som är på det viset, snålt, avundsjukt, för med sig en del problem. Med ett sådant ledarskap blir kyrkan inte längre en motbild mot det där samhället som den en gång bröt in i, som den målade en "ny värld" för, den där kyrkan som visserligen var förföljd, men ändå så djupt attraktiv i sitt alternativa sätt att vara.

Med ett sådant ledarskap blir kyrkan inte längre en motbild, utan en avbild, en kopia, av samtiden. Så får vi till exempel en Vatikanstat som hade gått vilse, där någon behövde sätta ner foten, ifrågasätta och sätta ord på eländet. Den gången blev det Martin Luther som såg och som tog riskerna. Som med sina relativt ogrumlade ögon satte fingret på hur ett antal fördärvade ögon i Rom lade resten av kroppen i mörker.

Gud och mammon i våra liv

I Sverige idag står vi inte inför att kastas för lejonen, åtminstone inte i någon bokstavlig bemärkelse. Det är jag tacksam för. Men vi har en kyrka som i många år har marginaliserats, både i debatten och när det gäller antal.

I det där tänker jag på Jesu liknelse om Gud och mammon, och att det där med vad som är bra och dåligt när det gäller makt och pengar nog inte alltid är alldeles självklart. Kanske kan det vara svårt att förstå i stunden, det där som alldeles uppenbart är motgångar. Det är klart att man kan fråga sig "varför?"

Men samtidigt tänker jag att det vi i stunden ser med den djupaste ångest och sorg, när vi ser tillbaka faktiskt kan bli till ett tecken på Guds stora kärlek och omsorg. Ungefär som vi idag kan se tillbaka på de där första 300 åren och hur all den där motgången kan säga något stort till oss. Hur motgångarna då blir till ett Gudsbevis idag. Och kanske också att vi till och med, likt jag är övertygad om att de tidiga kristna trots allt fick, all motgång till trots, kan få erfara det i stunden, när det händer. Guds stora omsorg och makt.

Ett sista sätt att läsa dessa liknelser är ändå att fundera på vad den vill säga oss själva, på ett personligt plan. Hur är det för oss? Hur är det med våra nyrenoverade hus och utlandsresor? Vad säger texten till oss? "*Samla inte skatter här på jorden, där mal och mask förstör...*"

Jag tänker att man visst kan ta den här liknelsen som en påminnelse om hur svårt det är som rik att ta sig in i himmelriket, det där som Jesus talar om i mötet med den rike mannen där i Jerusalem för 2000 år sedan. På den punkten var ju Jesus väldigt tydlig, när han för lärjungarna berättade liknelsen om kamelen och nålsögat. Övertydlig, kan man nog till och med säga. Den bild Jesus målar är av hur det uppdraget inte bara är svårt, det är omöjligt. Det är också det Jesus svarar lärjungarna när de förskräckta frågar honom: "Vem kan då bli räddad?" "För människor är det omöjligt, men för Gud är allting möjligt!"

Just därför är det så fantastiskt att vi som kristna får tro på Jesus inte bara som en lärare, utan framförallt som en frälsare. Som någon som kan göra just det där som för oss är omöjligt.

Därför tror jag också att det sätt som vi framförallt ska läsa dagens text på, det är som en påminnelse just om hur makt och pengar har en tendens att korrumpas över tid. Och att det kan vara bra att veta var man har sin lojalitet. Är det hos pengarna, eller är det hos Gud?

"Ty din skatt är, där kommer också ditt hjärta att vara."

Amen.